

LIETUVOS ISTORIJOS INSTITUTAS

LIETUVOS
ISTORIJOS
METRAŠTIS

2000 metai

LI
LEIDYKLA

Vilnius 2001

LITHUANIAN INSTITUTE OF HISTORY

THE YEAR-BOOK
OF LITHUANIAN
HISTORY

2000

VILNIUS 2001

LITAUISCHES INSTITUT FÜR GESCHICHTE

JAHRBUCH
FÜR LITAUISCHE
GESCHICHTE

2000

VILNIUS 2001

UDK 947.45

Li 237

Redakcinė kolegija:

Egidijus ALEKSANDRAVIČIUS

Vytauto Didžiojo universitetas

Alfonsas EIDINTAS

Vilniaus universitetas

Algirdas GIRININKAS

Lietuvos istorijos institutas

Vytautas MERKYS (pirmininkas)

Lietuvos istorijos institutas

Vacys MILIUS

Lietuvos istorijos institutas

Edmundas RIMŠA (pirm. pavaduotojas)

Lietuvos istorijos institutas

Rita STRAZDŪNAITĖ (sekretorė)

Lietuvos istorijos institutas

Antanas TYLA

Lietuvos istorijos institutas

Redakcinės kolegijos adresas:

Kražių g. 5, 2001 Vilnius

<http://www.crosswinds.net/~istorija/lim.html>

Išleista Lietuvos istorijos instituto užsakymu

ISSN 0202-3342

ISBN 9986-780-41-1

© Lietuvos istorijos institutas, 2001

© Straipsnių autoriai, 2001

IN MEMORIAM

JONAS DAINAUSKAS (1904 01 21 – 2000 05 27)

Viename iš nekrologinių straipsnių Jonas Dainauskas apibūdintas tokiais žodžiais: „Jis buvo teisininkas, istorikas, pedagogas, žurnalistas, knygų autorius, paskaitininkas, daugelio organizacijų veikėjas (kai kurių iš jų įkūrėjas) lietuviškų knygų bei periodikos nenuilstantis rinkėjas...“ Kaip matome, apibūdinimas baigiasi daugtaškiu. Tai reiškia, kad J. Dainausko tą apibūdinimą galima tęsti toliau: „Klaipėdos sukilimo dalyvis, šaudymo sporto entuziastas, bibliotekininkas, bibliografas, žmogus, laisvai kalbėjęs šešiomis kalbomis, o literatūrą skaitęs dar keturiomis”¹. Šis įžanginis įverti-

nimas daug ką pasako apie J. Dainausko nuveiktų darbų mastą, iš jo aišku, jog, norint juos plačiau aptarti, reiktų parašyti nemažą studiją. Mums šiuo atveju svarbu, kad visoje jo plačiašakėje veikloje svarbią vietą užėmė domėjimasis Lietuvos istorijos problemomis. Bet iš pradžių paminėkime svarbesnius Jono Dainausko biografijos faktus.

Jonas Dainauskas gimė 1904 m. sausio 21 d. Kaune. Mokėsi Kauno „Saulės“ ir „Aušros“ gimnazijose, o nuo 1924 m. studijavo Lietuvos universiteto Technikos fakultete statybą ir architektūrą. Statybininku J. Dainauskas netapo, nes 1927 m. pradėjo dirbti Lietuvos Respublikos vidaus reikalų ministerijoje. Po dvejų metų įstojo į to paties universiteto Teisų fakultetą ir jį baigė 1933 m. J. Dainauskui teko studijuoti ir Paryžiuje, laukiant vizos emigruoti į JAV. Čia jis gilinosi į teisės istoriją, prancūzų kalbos fonetiką ir bibliotekininkystę. Vidaus reikalų ministerijoje dirbo iki pat 1940 m., užimdamas įvairias pareigas. Be to, 1937–1939 m. dėstė Aukštesniojoje policijos

¹ E. Š u l a i t i s, Prisimenant Joną Dainauską, *Mokslo Lietuva*, 2000, Nr. 15, p.16.

mokykloje. Aktyviai J. Dainauskas dalyvavo ir visuomeninėje veikloje: priklausė Lietuvos skautų sąjungai, vienas iš Lietuvos universiteto skautų draugovės organizatorių, Lietuvos šaudymo sąjungos centro valdybos narys. Karo pradžioje penkis mėnesius kalintas nacių kalėjime, vėliau Kaune dirbo advokatu ir mokytojavo gimnazijoje, o karui baigiantis buvo pagalbiniams darbams paimtas į vokiečių kariuomenę. 1945 m. Lenkijoje prie Poznanės pateko į sovietų nelaisvę, devynis mėnesius kalėjo, bet iš ten pabėgo. Apsigyveno Lenkijoje ir ten gyveno iki 1957 m., kai gavo leidimą išvykti į Paryžių.

Apie J. Dainausko gyvenimą Poznanėje Vytautas Armonas savo laiške prof. V. Mičiui (2001 05 03) kalba: „Pas jį buvau pakviestas apsilankyti bene tik vieną kartą, pastebėjau turintį visai neblogą lituanistinę biblioteką. Kalbėjomės ir apie mokslinius interesus – Poznanės b-kose buvo gausu medžiagos ir LDK teisės istorijai. Kur jis dirbo, nebeatsimenu, galimybių buvo visokių. Šalia valstybinių institucijų Poznanėje labai buvo išvystyta kooperacija (tad žmogui, turinčiam teisininko išsilavinimą, nesunku buvo įsidarbinti ir net prasimušti“.

JAV vizos išvykti pas šeimą teko laukti iki 1961 m. Atvykęs į JAV, apsigyveno Čikagoje ir savo profesinę veiklą susiejo su bibliotekininko darbu. 1968–1983 m. dirbo Tarptautinių santykių bibliotekoje Čikagoje bibliotekininku ir kataloguotoju. J. Dainauskas daug jėgų ir energijos atidavė dirbdamas lietuvių išeivių organizacijoje: dėstė Pedagoginiame lituanistikos institute Čikagoje, redagavo Lietuvos istorijos draugijos leidinį „Tautos praeitis“, buvo Lituanistikos instituto bibliografijos skyriaus vedėjas, vienas iš Lituanistikos tyrimo ir studijų centro Čikagoje (LTSC) steigėjų, Mažosios Lietuvos draugijos garbės narys, daug rašė į lietuvių išeivių spaudą. Negalima pamiršti ir tai, kad J. Dainauskas buvo didelis bibliofilas ir surinko gausią lituanistinę biblioteką, kurią perdavė Jaunimo centrui Čikagoje. Po mirties J. Dainausko archyvą ir likusią bibliotekos dalį šeima perdavė saugoti į LTSC, kur „bus steigiamas naujas LTSC/PLA – Jono Dainausko fondas su memorialine istorine biblioteka ir archyvu“².

J. Dainausko biogramose teigiama, kad jis į spaudą pradėjo rašinėti dar 1918 m. ir bendradarbiavo joje iki pat gyvenimo pabaigos (1999 m. dar spausdino straipsnius). Aprėpti visą J. Dainausko kūrybinį palikimą (spaudai parengė eilėraščių rinkinį: Klajūnas [A. Statkevičius], *Balsas iš laisvės kapo*, Čikaga, 1984; rašė apie poetą O. Milašį, dailininkų parodas ir kt.) kol kas sunku, nes nėra sudaryta jo spausdintų darbų bibliografinė rodyklė. Mes to čia ir nesiekiamo. Šiek tiek plačiau apsisistosime prie J. Dainausko istoriografinio palikimo. Jo istorinių tyrimų objektas neapsiribojo kuriuo nors vienu laikotarpiu ar kokia nors siaura problema. Antai jis spaudai paren-

² S. M i g l i n i e n ė, A. a. Jono Dainausko archyvas ir biblioteka, *Draugas*, 2000 07 18.

gė „Aušros“ faksimilinį leidimą su įvadiniu straipsniu ir slapyvardžių bei slapyraidžių vardynu, generolo S. Raštikio atsiminimų ketvirtą tomą (1982), sovietmečiu leistos pogrindyje „Aušros“ septynias knygas (redagavo ir sudarė vardų rodyklę). Parengė ir išleido Lietuvos istorijos bibliografijos „Lietuvos istoriografija“ 11 sąsiuvinį. Kaip bibliografas jis pasižymėjo ir tuo, kad buvo leidinio „Lietuvių išeivijos spaudos bibliografija“ vienas iš rengėjų ir redaktorius (išspausdinti du tomai, apimantys 1970–1979 m.; parengtas trečias tomas, 1980–1984 m., bet neišspausdintas). Šioje vietoje taip pat reiktų paminėti J. Dainausko dalyvavimą akademinės Lietuvos istorijos rašymo projekte. Dar 1977 m. Lituanistikos institutas Čikagoje subūrė autorių kolektyvą, kurio tikslas buvo parašyti daugiatomę Lietuvos istoriją. Taip pat sudaryta redakcinė komisija, kurios pirmininku tapo J. Puzinas, sekretoriumi J. Dainauskas. Kaip žinome, šis projektas nebuvo įgyvendintas, nors atskirų autorių darbo buvo įdėta nemažai. Daug dirbo ir J. Dainauskas. Tai liudija kad ir tokia citata iš 1987 m. spalio 11 d. Lituanistikos instituto tarybos posėdžio protokolo: „S. Sužiedėlio tomas perdaguotas; J. Jakšto tomo apie 80 psl. J. Dainauskas perredagavo „iš esmės“, pakeisdamas kai kurias koncepcijas. Dėl to posėdžio dalyviai pasisakė, kad redaktorius neturėtų keisti autoriaus tekstų, o tik techniškai paredaguoti. J. Dainauskas nutarė gražinti minėtų dviejų autorių tekstus LI leidyklai, o savo skirtingas tezes skelbsias savo vardu per kurią kitą leidyklą“³. Ši citata įdomi ir tuo aspektu, kad ryškiai patvirtina J. Dainausko turėtą savitą požiūrį į kai kurias Lietuvos istorijos problemas.

Matyt, tas savitas požiūris labiausiai atsiskleidė kalbant apie Krėvos uniją. Ir apskritai J. Dainausko požiūris į Lietuvos ir Lenkijos santykius buvo savaip išreikštas. Krėvos unijai ir 1387 m. Lietuvos krikštui skirtas vienintelis J. Dainausko parašytas istorinis veikalas⁴, kuriam medžiagą rinko apie 40 metų. Čia mes neaptarsime šio veikalo istoriografinių nuostatų, bet pateiksime ilgą citatą iš J. Dainausko 1990 m. rugsėjo 8 d. laiško prelatui dr. Pauliui Jatuliui, iš kurios labai gerai matyti, kiek dėmesio J. Dainauskas skyrė polemikai su lenkų istorikais dėl Krėvos akto autentiškumo.

„Veik 40 metų užtrukęs nagrinėjimas tų dviejų tekstų (surištų su lenkų teiginiais apie Lietuvos krikštą ir su tariamu Kriavo „aktu“) privedė prie išvados, kad tos abi bulės nėra autentiškos, jų popiežius Urbonas VI nepaskelbė ir tie abu tekstai yra fabrikatai. Deja, praktikoje ši išvada nieko nereiškia, nes lenkų istorikai tuos abu „bulių“ tekstus pripažįsta autentiškais ir jais vis remia savo išvedžiojimus.

Ilgesnį laiką straipsniais ir paskaitomis čia bandžiau nagrinėti Lietuvos–Lenkijos santykių pradžią, Jogailos krikštą ir atėjimą į Lenkijos sostą ir t. t. 1986 m. „Mūsų Vytis“ žurnale daviau 36 p. rašinį „Lietuvos bei lietuvių krikštas ir 1387-ji metai“,

³ *Vilniaus universiteto bibliotekos rankraštynas* (toliau – VUB RS), f. 238–236.

⁴ J. D a i n a u s k a s, *Lietuvos bei lietuvių krikštas ir 1387-ji metai*, Chicago: Vydūno fondas, 1991, 352 p.

visą laiką galvodamas, jog tais klausimais būtina pradėti diskusijas su lenkų istorikais, kad tuo keliu priėti prie mokslinio verifikavimo kai kurių istorinių dokumentų, kurie niekad nebuvo verifikuoti ir kurie be išimties randasi Lenkijos archyvuose.

„Korespondencinėms“ diskusijoms su lenkų istorikais pradžia man davė „Litua-no-Slavica Posnaniensia, Studia Historica II“, Poznanės universiteto leidinyje, 1987 m. pateiktas be mano žinios, vertimas mano rašinio „Kriavo akto autentiškumas“, paskelbto „Lituanistikos instituto 1975 m. suvažiavimo darbuose“ (1976). Poznanės universiteto leidinio redakcijos prieraiše parašyta, kad tuo vertimo paskelbimu siekiama pradėti diskusijas (tai buvo berods pirmas atvejis, kada lenkų istorikai reagavo į lietuvių rašinį, liečiantį Lietuvos–Lenkijos bendrą istoriją).

1987 m. parengiau (virš 130 p.) rašinį lenkų kalba, bet netikėta mirtis vieno mano jauno bendradarbio ir nepasisekęs bandymas tą rašinį paskelbti lenkų spaudoje priverė tą rašinį atidėti į šalį. Po to prisėdau prie didesnio rašinio lietuvių kalba „Lietuvos bei lietuvių krikštas ir 1387-ji metai“. Nors gal ir per ilgai išgulėjęs spaustuveje, dabar tas veikalas baigiamas spausdinti (tekstas jau sulaužytas, viso 350 p., paskutinė korektūra atiduota, – gal š. m. spalio mėn. pasirodys). Užbaigęs rašinį lietuvių kalba, grįžau prie lenkiško teksto. Parengiau 200 p. lietuviško teksto santrauką lenkų kalba. Padariau 30 egz. Xerox kopijų ir su individualiais laiškais išsiuntinėjau visai virtinei lenkų istorikų, kurie yra rašę Lietuvos sukrikščioninimo ir Jogailos atėjimo į Krokuvos sostą klausimais. Individualus susirašinėjimas su (Poznanės, Varšuvos, Liublino, Krokuvos, Balstogės) universitetų profesoriais vis dar tęsiasi. Prieš kokį mėnesį laiko gavau iš Krokuvos Popiežiškos Teologinės Akademijos vieno profesoriaus to Kriavo „akto“ naują nuotrauką. Prieš metus su viršum buvo pažadėtas atsiliepimas į tą mano rašinį apie Kriavo „aktą“, bet iki šiol nepasirodė. Iki šiol mano pastangos Lenkijoje nėra sėkmingos⁵.

Jonas Dainauskas kaip teisininkas rašė Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės teisės istorijos klausimais. Daug dėmesio jis skyrė Lietuvos statutams. Galima paminėti tokius J. Dainausko straipsnius šia tema: „Lietuvos Statuto kalba“ (*Draugas*, 1961 04 29), „Senosios Lietuvos medžiokliniai paukščiai“ (*iš I-jo ir III-jo Liet. Statuto*)“ (*Draugas*, 1961 07 15), „Lietuvos Statuto laidos“ (*Draugas*, 1961 07 29), „Lietuvos D. K. įstatymai ir statutai“ (*Tautos praeitis*, 1965, t. 2, kn. 2), „Įrodymų teisė Lietuvos Statute“ (*Lituanistikos instituto suvažiavimo darbai*, 1971), „Didžiosios Lietuvos Kunigaikštijos 1529 metų statutas“ (*Draugas*, 1972 01 22) ir kt.

Žinoma, būtų galima tęsti J. Dainausko darbų bibliografiją, bet tai palikime ateities biografams ir Lietuvos istoriografijos tyrinėtojams.

Algimantas K a t i l i u s

⁵ VUB RS, f. 267-1183.